

Két pannon ős a hungarológia jegyében

(Beszámoló egy kerekasztal-beszélgetésről és egy műhelyvitáról)

A következőkben két pécsi rendezvényünkről kívánok együttesen rövid tudósítással szolgálni: az egyik egy 2003 őszén végigívelő rendezvénysorozat volt (három alkalommal kerekasztal-beszélgetésre tagolva), a másik egy 2004 őszén megrendezett műhelyvita (egy folyamatos párbeszéd állomásaként). Mindkettőben volt szerencsém a felkért vitavezető szerepét betölteni, s utólag ezúttal szeretném megosztani szakmai emlékeimet, tapasztalataimat, a tanulságokat.

1. Magyarok Európában

A 2003/2004-es tanévben „*Magyarok Európában*” címmel hat estéből álló közéleti kávéházi kerekasztal-beszélgetéssorozatot szervezett a Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégiuma – a Hungarológiai Szeminárium részvételével – a Dante Café kellemes színhelyén (az oldottabb hangvétel, illetve a pécsi nyilvánosság bevonásának kedvéért tehát nem egyetemi falak között). Az első három (ősz) alkalom tematikája szűkebb értelemben is ízig-vérig hungarológiai jellegű volt (ezért a következőkben éppen ezekre összpontosítunk), a további három (tavaszi) alkalom inkább tágabb értelemben hungarológiai (és egyben közjérdekű (ti. az Európai Unióval összefüggésben tárgyalt oktatás-, tudomány- és gazdaságpolitikai kérdések feszegetésével).

Az első beszélgetés (2003. november 6-án) – Fancsaly Éva, Máté Györgyi, Szépe György, Szili Katalin és Ujváry Gábor mint meghívott vendégek részvételével – a „*Magyarságkép és magyar kultúra Európában*” témakörével indult, s megtisztelte személyes jelenlétével a rendezvénysorozatot hivatalosan megnyitó Lénárd László rektor is. A vita tanulságainak, további megvitatásra érdemes nyitott kérdésfölvetéseinek tükrében ismételten nyilvánvalóvá vált, hogy még Európán belül sem beszélhetünk egységes vagy állandó magyarságképről, ezért is tehát mindenekelőtt ismernünk kell mindazokat a körülményeket, tényezőket, amelyek a többféle és változó kép mindenkor alakulását meghatározzák. Ennek fölmérése különösen kívánatos akkor, ha – teljesen érthető törekvés jegyében, tőlünk telhetően – tudatosan is alakítani szeretnénk a képet, természetesen kedvező irányban, de legalább az árnyalt összetettség felé. A nemzetkép összetevőinek – s közöttük a közismert sztereotípiáknak – karakterológiai, imagológiai, szociálpszichológiai stb. megközelíté-

sén túl a hungarológiai érdekű feltárás és stratégia azt is megköveteli, hogy – a korszerű szemiotika/pragmatika szellemének megfelelően, az interkulturális szemlélet igényével – nyelvek és kultúrák folyamatos párbeszédében valósítsuk meg nyelvünk és kultúránk egységés közvetítését.

A második este (november 26.) vendégei Aknai Tamás, Kálmán C. György, Szilágyi László, Tverdota György és Vígh Árpád voltak, a témakör pedig „*Művészet és irodalom: híriünk Európában*” címmel ölelte fel kulturális fogadtatásunk kulcskérdéseit (földrajzi és nyelvi-kulturális értelemben betöltött határ/sziget/híd-helyzetünk előnyös és hátrányos velejáróinak problémáit) és azok összefüggésrendszerét (a közelség-távolság dimenzióival, a fordítási nehézségekkel, a külföldi rendezvénysorozatokkal, az európai nyitással, a magyarságkép alakulásával, a kánonok változásával kapcsolatban is). A mindennapi nyelvoktatási gyakorlat során is úgy tűnik, a nyelvi-kulturális megfeleltetés és beágyazottság egyaránt lényeges, s mind-ebben kiemelt szerepet játszhatnak mind az elsődlegesen nyelvi (irodalmi) és a nem szorosan nyelvi (zenei, képzőművészeti, filmes stb.) műalkotások, mind pedig egyáltalán a nyelvi (a nyelvhez metaforák, frazeológiai fordulatok, reáliák stb. formájában rögzülve kötődő) képszerű rétegek és a nem kifejezetten nyelvi (a nyelvhasználatot szokványosan pl. metakommunikációként, illetve néphagyományként kísérő egyéb) képi jellemzők.

A harmadik összejövétel (december 11.) konkrét alaptémája („*Hogyan látják Magyarországot az itt élő külföldiek?*”) az első vitaest eredeti kérdésére visszatérve, s immár gyakorlatiasabb, illetve személyesebb visszajelzéseket várva – egyébként ezúttal Dóla Mónika moderálásában – mozgósította a meghívott résztvevőket (köztük Dobó Attila osztrák-magyar kollégánkat és Anja Haaparanta finn lektornőt, valamint a többi – tartósan Pécssett tartózkodó – külföldi nyelvtanárt, diákot és munkavállalót). A további (tavaszi félévi) három alkalom pedig még inkább a mindennapok jelen és távlati gyakorlatának időszerű – a bölcsész indíttatású érdeklődéstől a közgazdasági realitásokig terjedő – kérdésköreit érintette az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkkal kapcsolatban várható fejlemények fölvetésével (a magyar diploma értékéről, a pályázatok esélyeiről, a magyar munkaerő és a magyar termék lehetőségeiről stb.).

2. A határon túli magyar tudományosság intézményrendszere

A határon túli magyar tudományosság regionális intézményrendszeréről rendezett pécsi műhelyvitát (2004. október 11.) az MTA Pécsi Területi Bizottsága szervezte a PAB székházában, az MTA *Magyar Tudományosság Külföldön* Elnöki Bizottság támogatásával és az MTA Kisebbségkutató Intézet közreműködésével. A konferencia – egy tartós folyamatban kibontakozó tudományos párbeszéd pécsi állomásaként – a tudományos közélet egésze (mind a tudományszervezés, mind a

szakmai nyilvánosság) és szűkebben a hungarológia számára egyaránt hasznos újdonságokkal szolgált. A rendezvény központi kérdéskörét – a címben jelzett összefüggésben – elsősorban a meghívott határon túli résztvevők által ténylegesen is többségben képviselt Alpok-Adria és Duna-Dráva-Mura régió lehetőségei, problémái és fejlesztési irányjai alkották. A tudományos ülést Méhes Károly akadémikus, a PAB elnöke nyitotta meg, s Fodor István, a PAB titkára vezette.*

A szomszédos és a hazai műhelyek idevágó tevékenységének kölcsönös megismertetésére szánt délelőtti előadások sorában szerencsésen váltakoztak az egyik-másik oldalról újdonságot nyújtó, illetve az összehasonlító vizsgálatokra épülő megközelítések: az intézményrendszer, a műhelyek és az adatbázisok bemutatása a maga széles körű áttekintő igényével (*Berényi Dénes, Egyed Albert, Tarnóczy Mariann, Szarka László* előadásában) az itthoni résztvevőknek nyilvánvalóan egészében, az egyes határon túli kollégáknak pedig valószínűleg az általuk képviselt régióhoz viszonyított összefüggésben kínált új ismereteket; a hazai felsőoktatást is immár átalakítani hivatott bolognai folyamat magyar szempontú ismertetése (*Font Márta* előadásában) regionális szinten eleve egyetemes érdekűvé avatta a közös érdeklődésre ekként számot tartó kérdéskört; a határon túli (ht) kisebbségi nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatának bemutatása (*Szoták Szilvia – Kolláth Anna – Szentesi Orsolya* hármas előadásában) pedig ismét színes körképet vázolt a résztvevők elé (a „határtalanítás”, az állami nyelvvaltozatok és az egyetemes magyar nyelv jelentőségéről, valamint napjaink lexikográfiájának ht-listáiról és készülő szótársorozatairól). Az előadások sora ekként időszerű áttekintéssel szolgált az alkalmazott nyelvészet, különösképpen a hungarológiai vonatkozású nyelvpolitika szintézisre törekvő újabb kutatási fejleményeiről.

A délutáni ülészak egyrészt utólag még lehetőséget adott az előadásokhoz kapcsolódó vitára (melynek keretében főként a normatív nyelvhasználat, illetve az idegen nyelvi hatások kritikus szemlélete kapcsán hangzottak el hozzászólások), majd pedig rendeltetése szerint kerekasztal-beszélgetésben vitatta meg a kapcsolatrendszer időszerű körülményeit (Szűcs Tibor és Bókay Antal moderálásában). A részletkérdések a következők voltak: a határon túli oktatóhelyek anyaországi támogatásának és egymás között kiépített kapcsolatrendszerének problémái, az egyetemi-főiskolai tanszékeken folyó tudományos kutatások céljai és eredményei, a kutatások összehangolhatósága, a jelen gyakorlat hiányosságainak felszámolását célzó javaslatok.

A kerekasztal-beszélgetés során a környező országok magyar tanszékeinek és egyéb magyar vonatkozású testületeinek érintett vezetői, illetve képviselői (Bokor

* A PAB-műhelyvita dokumentálásáért, írásbeli rögzítéséért (hangfelvételtől történt lejegyzéséért) ezúton is köszönet illeti Baumann Tímea demonstrátort (PTE BTK Nyelvtudomány Tanszék, Hungarológiai Szeminárium).

József, Cserján Károly, Kolláth Anna, Ladányi István, Magyar József és mások), valamint a téma itthoni kutatói (köztük a budapesti kutatóintézetek, illetve a BBI munkatársaiként Berényi Dénes, Erdős Katalin, Fischerné Fülöp Ildikó, Szarka László és Tarnóczy Mariann, továbbá a PTE hungarológiai, illetve finnugrisztikai képzésének oktatóiként Andrásfalvy Bertalan, Fancsaly Éva, Lengyel Zsolt és Székely Gábor) bevezetésül röviden bemutatták saját műhelyüket, ismertették a támogatás és az együttműködés módozataira vonatkozó javaslataikat, s végül – Berényi Dénes és Szarka László kezdeményezésére – együttesen arra az elhatározásra jutottak, hogy közös szakmai fellépésünk, összefogásunk hatékonyságának érdekében konzorciumot célszerű létrehozunk. Az alapítás elindításához immár rendelkezésre áll valamennyi érdekelt gyors elérhetősége, s az érintett határon túli műhelyek és a hazai kutatók tevékenységének összehangolásához hivatalból segítséget képes nyújtani a PTE itt megjelent két rektorhelyettese, Bókay Antal és Komlósi László is (aki egyben a PAB I. sz. szakbizottságának elnöke). Első körben a tervezetnek még 2004-ben kellett elkészülnie, s az eredményes közös pályázás érdekében célszerű megnyerni a regionális rektori konferencia illetékeseit is. Ami ezen belül szűkebben Pannóniát érinti, kézenfekvő regionális együttműködés alakulhat ki a dél-dunántúli régió, valamint a horvát és a szlovén régiók között.

Ettől függetlenül a beszélgetés során az észéki hungarológusok sürgető helyi igénye is megfogalmazódott: az egyre szélesebb alapozást és szakosodást kívánó képzéshez szükségük lenne helyben rendelkezésre álló magyar tankönyvekre és tanárookra, illetve az egyes szaknyelveknek anyaországbeli részképzés keretében történő elsajátítására. Ennek regionális megoldásában a térben igazán közeli, sok érintett karral rendelkező PTE biztos segítséget is tud ígérni. Egyébként az egész régióban immár reálisan számolni kell azzal az igénnyel, hogy gazdasági indíttatásból (munkakapcsolatokból, turizmusból, kishatárforgalomból stb. adódóan) is növekszik, illetve bővül a szomszédos országokban élők (mégpedig nemcsak a magyar kisebbséghez tartozók) magyartanulási kedve. Ezzel együtt ténylegesen megnő a szaknyelv ismeretének jelentősége is, tehát nem csupán hungarológiai jellegű (magyartanári), hanem a szaporodó új társadalmi-gyakorlati igényeket kielégítően sokoldalú szakmai irányú értelmiségi képzésekre van szükség (jogász, szakfordító, műfordító, fordító-tolmács, idegenvezető stb.). Ilyen szerkezetű regionális intézményrendszer hatékony kialakítása valóban csak az érintett régiókat mozgósító szövetkezéssel oldható meg, például a tervezett konzorciummal. Egyébként is csak ilyen erős összefogással biztosítható a határon túli magyar tudományosság és az anyaországi magyar tudományosság – eddig egyenlőtlen helyzetből kiinduló – valós párbeszéde.

A vitában külön is jelentőségteljesen szóba került még az említett ht-lexika nyelvgazdagító szerepe (vö. *irattartó* ~ *glossza* ~ *dosszié*), s ennek kapcsán a nyelvkeverdést mutató kétnyelvűség ökolingvisztikája, a digitális nyelvi korpusz / szö-

vegtár szótárprogramja, a határon túli magyarok immár 80 éves különállásából adódó nyelvi szétfejlődés és a médiából éppen kibontakozó egységesülés ellentétes hatásmechanizmusa, s nyomában a nyelvhelyesség hagyományos kritériumain korszerűen túlmutató nyelvtervezés nyitottsága. Ennek folytán még nyilvánvalóbbá vált a kisebbségi adatbázisok fontossága – mégpedig nemcsak a rájuk épülő tudományos kutatások szempontjából, hanem általában is, az egész Kárpát-medencében szerveződő civil társadalom összefogása (eredményes együttműködések és sikeres pályázatok) tekintetében. Sokoldalú hasznosítást ígér a máris rendelkezésre álló tíz nyelvű interetnikus adatbázis, amelyhez Magyarország és az egyes szomszédos országok etnodemográfiai, intézményi, jogi, bibliográfiai stb. kutatási adatbázisait gyűjtik szervezeten, hiteles forrásokból. A nyelvészociológiai kutatóállomások, a nyelvi irodák – Péntek János és Bartha Csilla irányításával, Szoták Szilvia tervező titkárságával – összetett programot valósítanak meg, amelynek több színtere van, köztük a határon túli kisebbségi magyaroktatás mint nyelvhasználati színtér, amelynek munkálataiba bizonyára még mindig be lehet kapcsolódni a folyamatos munkatalálkozók során.

A távlatok tehát rendkívül ígéretesek, de csak akkor, ha a tudományos közélet magyar–magyar párbeszéde valóban termékeny összefogáshoz, együttes föllépéshez, összehangolt tervek eredményes közös vállalkozásaihoz vezet, s a szavak után végre a tettek következnek.

SZÚCS TIBOR